

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS AZ ISKOLÁBAN.

A mi fölséges pályánkon rendesen két feladatot szoktak nekünk kitűzni: nevelni és tanítani. Van azonban még egy harmadik is, amely következményeiben s hatásaiban legalább is olyan maradandó nyomokat hagy, mint a másik kettő, ha ugyan nem mélyebbeket, s ez az igazságszolgáltatás.

Jelen soraim célja, hogy evvel a harmadik feladatunkkal foglalkozzam. De mert ez a másik kettővel szorosan összefügg, illetőleg azoknak a következménye, szükséges, hogy előbb azokról is néhány szóval megemlékezzem.

Az első fontos teendőnk, hogy neveljük az ifjúságot, neveljük pedig *szeregettel és türelemmel* minden szépre, jóra és nemesre, s neveljük úgy, hogy a mi egész életünk is, minden szavunk, minden tettünk, beszéd- és bánásmódunk olyan legyen, hogy érdemes is legyen a gyermeknek bennünket utánozni. Mert hogy utánoznak bennünket, azt mindenki észrevehette, aki csak egy kicsit is megfigyeli a tanulókat, s utánoznak kis dolgokban is, de nagyokban is. S ez az utánczás még későbbi években is megmarad, annyira, hogy például az életben már régen kint levő volt tanítványok, orvosok, ügyvédek, mérnökök s mások is sokszor még hajszálnyira is utánozzák a tanáruk írását, amelyet éveken át láttak, vagy mert esetleg maga tanította őket a szépírásra. Pedig hát ez még kis dolog; de sokkal fontosabb s nagyobb dolgokban is követnek bennünket. S nekünk nagyon vigyáznunk kell arra, hogy az utánczásból rájuk nézve semmiféle kár ne származzék, sőt ha lehet, még azokat a bajokat is ellensúlyozzuk, amelyek a környezetük utánczásából erednek. Mert mások is hatással vannak rájuk, s sokszor bizony nem a legjobbal. S mi csak akkor érünk igazán célt, ha elmondhatjuk, hogy nem tettünk vagy mondtunk olyasmit, amit nem lett volna szabad, s még a quod licet Jovi, non licet bovi mondással sem mentettük magunkat, mert hát bizony a gyermek nem sokat elmélkedik, hanem amit nálunk lát, azt magára nézve is jónak látja s utánozza.

A második feladatunk volna a tanítás, vagy pontosabban kifejezve *a megtanítás*.

Megtanítani a mi feladatunk, nem pedig csak tanítani, sőt még a magasabb iskoláknak is ezt tűzném ki feladatul. Nekünk arra kell törekednünk, hogy az ifjúságot megtanítsuk, mert tökéletes munkát csak akkor végeztünk, ha ezt a célunkat el is értük. Az orvos mun-

kája csak akkor teljesen tökéletes, ha a beteget meggyógyította, az ügyvéd akkor, ha a pört megnyerte, a mérnökről, a bíróról, a szobrászról, a festőről, az asztalosról, a cipészről is csak akkor mondjuk, hogy jó munkát végeztek, ha az a munka tökéletes is. S hiába keresi az orvos az eredménytelenség okát a betegben, az ügyvéd a félben, a mérnök az anyagban, a szobrász a márványban vagy a vésőben, a festő a vászonban, a festékben vagy az ecsetben, az asztalos a fában, a cipész a csirizben, vagy az árban, vagy a szögekben, vagy a bőrben, talán elhiszik nekik egy darabig, de ha mindig másban keresik az okot, az emberek lassankint gyanakvókká lesznek a képességük iránt, s nem igen tisztelik meg őket sokáig a bizalmukkal.

S nekünk, tanároknak is, arra kell törekednünk, hogy lehetőleg tökéletes munkát végezzünk, s ez nem lehet más, mint a *megtanítás*. Ha van szaktudásunk, s hozzá pädagógiai készségünk, hogy a tudást helyes módon közvetíteni is tudjuk — mert e nélkül a szaktudás nem sokat ér, példa rá az a sok nagy tudású ember, aki nem tudott hatással lenni, vagy succrescentiat teremteni —, ha szeretjük az iskolát s a gyermeket, akkor a fenti célt *becsületes körülmények között* el is érhetjük. Ha a tanító nevet becsülettel meg akarjuk érdemelni, ha rá akarunk szolgálni az emberek bizalmára, akkor teljes erőnkkel s igyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy lehetőleg teljes munkát is végezzünk, ez pedig csak a *megtanítás* lehet.

Természetes, hogy ez csak normalis viszonyok között lehetséges. Ahol az osztályok zsufoltak, ahol a tanulók elosztása a párhuzamos osztályokban nem helyes, vagy ahol más bajok vannak, ott bizony ezt az idealis célt nehéz elérni, vagy egyáltalán nem is lehet.

De ezekkel a bajokkal aztán számolni is kell, s az eredménytelenség okát első sorban *ezekben* kell keresni, s mindenkinek arra kell törekednie, hogy *ezek* orvosoltassanak, mert különben a sok nehéz, fárasztó munka mind kárba vész. S óvakodnunk kell, hogy az ifjúságot olyan bajokért tegyük felelőssé, vagy ami még rosszabb, büntessük is, amelyekért nem tehet. De evvel aztán eljutottam a harmadik nagy feladatunkhoz, az igazságszolgáltatáshoz.

S ha a két első feladat olyan, hogy annak a helyes vagy rossz megoldásával teremthetünk vagy rombolhatunk, még inkább elmondható ez a harmadikról. Nem egyszer megborzadok a nagy felelősségtől, amely a bírásokodások idejében rám szakad, s bizonyára így vannak evvel mások is százan meg százan. Bírásokodásban pedig elégszer van részünk, úgy hogy nyugodtan elmondhatjuk, hogy a sok bába között a gyermek is elvész, a folytonos bírásokodást megsínyli a komoly munka, a tanítás. Az egész tanév átlag 33 hétből áll, s ez alatt az idő alatt négyszer van ellenőrző, kétszer pedig osztályozó

értekezlet. S mivel — sajnos — túlnyomólag még mindig a notes-rendszer járja, mi természetesebb, mint hogy legalább egy héttel az illető gyűlések előtt folytonos felelgetések vannak, hogy csak némileg is megközelítő ítéletet lehessen mondani. S mivel a máskori felelgetések is roppant sok időt vesznek el a komoly munkától, könnyen el lehet képzelni, hogy mit ér aztán a gyorsan végzett munka. Mert a kijelölt feladatot el kell végezni, ki tudhatja, vajon ő folytathatja-e a munkát a következő évben, vagy nem mennek-e egyes tanulók más intézetbe, s akkor nem sínyli-e meg az ártatlan gyermek, hogy nem mindent lehetett elvégezni.

Hogy zsufolt osztályokban mennyi idő jut egy-egy tanuló feleltetésére, hogy mennyire pusztulnak a tanuló idegei, ha tudja azt, hogy attól az egy felelettől függ minden; hogy a gyors munka mennyire izgatottá teszi még a legnyugodtabb tanárt is, azt könnyű elgondolni.

Félelmetes hatalom van a mi kezünkben, amikor bíráskodunk, százszorta, ezerszerte félelmetesebb, mint más bírónak. A hivatásunkkal járó ezt a feladatot mindig a bíróhoz szokták hasonlítani, pedig mennyivel más az ő helyzete, mint a miénk. Mennyivel nyugodtabban mondhatja ki az ítéletet, mint mi! Meghallgatja a felperest és az alperest, kihallgatja a tanukat, szembesít, megeskettet, vád- és védőbeszédnek hangzanak el, nyugodtan megfigyelheti a feleket, azoknak lelki állapotát, megkérdezheti az orvosszakértőket, s amikor mindezt elvégezte, a legjobb belátása szerint hozza meg az ítéletet. De hát tévedhet is! Van azonban, aki a tévedését jóvá teheti, vannak felsőbb bíróságok is, s olyan ügy nincsen, amelyik legalább még egyhez ne kerülhetne. Még az úgynevezett bagatell ügyekben is lehet felelbeznii, nagyobbakban pedig a legfelsőbb bíróságig is el lehet menni. S ha mindenki tévedett, újra lehet kezdeni, ha van rá alapos ok, s a legrosszabb esetben egy ember sínyli meg, esetleg a családjával, ha — ami alig fordul sokszor elő — sehol sem találta meg a maga vélt igazát.

Az iskolában is van bíráskodás, de bizony itt a tanár egy személyben felperes és alperes, királyi ügyész és védő, szakértő és orvos, királyi járásbíró és törvényszék, királyi tábla és curia, neki van legfelsőbb kegyelmezési joga, ő a végrehajtó hatalom.

A mi bírótstvérünk nem ítél akkor, ha egy cseppet is érdekelt fél, nem is szabad neki, mi pedig, akik nagyon is érdekelték vagyunk, végérvényes ítéletet hozunk. Érdekelték vagyunk, mert a *mi* tudásunk, a *mi* pädagógiai hozzáértésünk, az iskola- és a gyermek iránti érzésünk, a testi-lelki állapotunk mind-mind nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy az ítélet kedvező vagy kedvezőtlen-e.

S aztán elmondhatjuk-e, hogy a tanítványainkat főleg népes iskolákban legalább is úgy ismerjük, mint a bíró az eléje kerülő ügyet? Tudjuk-e őket mindannyiukat akár csak a nevükön is szólítani? Felismerjük-e őket akár ezer tanuló között is? Tudunk-e mindent, ami az egyéniségük megértéséhez szükséges, hogy aztán kivél-kivel alaposan lehessen foglalkozni? Ismerjük-e a körülményeket, amelyek között felnőnek, s amelyeknek ismerete igen sokszor a helyes útra vezethet bennünket?

De hát ha ennyire érdekelték vagyunk, talán más is beleavatkozzék a dologba? olyan, aki egészen távol áll? Hiszen ha *becsületes szándékkal a tanulók javára lehetne*, én egy cseppet sem bánnám, de hát az olyan vizsgák, amelyeknél más is beleszólhat, sokszor talán még szomorúbban végződnek, mintha csak maga a tanár ítél, akinek mégis éreznie kell, hogy bizony maga felett is bíraskodik. Az idegen beavatkozás valószínűleg inkább csak árthatna, mert ilyenkor még a mi hibánkért is a tanuló bűnhődnek. Mi talán mégis csak jobban ismerjük a gyermek természetét, jó és rossz tulajdonságait, a mi munkánk értékével is számot vehetünk, talán a mi ítéletünk kevésbé igazságtalan, mint az idegené, hacsak talán valakivel szemben, akaratlanul bár, nem voltunk elfogultak s csak a hibáit láttuk, a jó tulajdonságai pedig elkerülték a figyelmünket.

A tanuló érdekében jobb tehát, ha ez a roppant nagy feladat továbbra is a mi vállunkat nyomja; hiszen hányszor hallhatjuk, hogy az érettségi s más vizsgálatok vezetői, akik természetesen nem ismerhetik a tanulókat, s csak a száraz, rideg tények alapján ítélnek, nem egyszer alapos tabula rasat csináltak már, s nem egy szegény jelölt adta már meg az árát az idegen bíraskodásnak. Így volna ez nem egyszer akkor is, ha a bíraskodás más alkalmakkor is idegen bíróra bizatnék.

Bíraskodjunk hát — ha már ennek a keserves feladatnak sokak szerint meg kell lennie — továbbra is mi magunk, de ne feledkezzünk meg egy pillanatra sem arról, hogy száz meg száz dolgot kell figyelembe vennünk, mielőtt az utolsó szót kimondjuk. Gondoljuk meg, hogy az a fiatalság, amely — ha tévedésben van is — azt hiszi, hogy az ítélet bármilyen tekintetben is nem volt igazságos, fulánkkal a szívében hagyja el az iskolát, s még jó, ha a maga balhitében nem válik embergyűlölővé, vagy nem torolja meg másokon — ilyen esetet is tudok, — a rajta esett állítólagos sérelmet. Hallgassuk meg mindenkinek a mondanivalóját, ne utasítsunk senkit ridegen vissza, ne tartsuk magunkat csalhatatlanoknak, iparkodjunk a tanuló eszéhez szólani s vele megértetni, hogy mi mindenkivel szemben egyformán becsületesen s igazságosan ítélünk, mert ezt kívánja a becsület és a tisztesség.

ség. Akik könnyen akarnak boldogulni, azok sokszor maguk tudják a legjobban, hogy miért akarnak munka nélkül célhoz érni. De az ilyen pillanatnyi sikerben sokszor nem is nagy a köszönet. A nagy többség azonban becsületesen akar dolgozni, s ha önismeretre szoktattuk s felébresztettük az önérzetét is, akkor nem is fogad el kedvezőbb ítéletet. Nem egyszer esett meg már velem, hogy kétes esetben s figyelve a többi osztályzatra is, a jobb jegyet akartam valakinek adni, s amikor a tanuló tudomására adtam, hogy csak habozás után dönthettem, arra kért, hogy maradjon inkább a rosszabb, ha azt hiszem, hogy a jobbra nem egészen szolgált rá.

*

Sokszor gondolkodtam már azon, mi lehet az oka annak, hogy rólunk tanárokról nem mindig a legkedvezőbb véleménnyel van a világ, hogy volt tanítványok — s valljuk be, nemcsak a bukottak, de sokszor azok is, akiknek pedig semmi panaszkodni valójuk sem volna — nem a leghizelgőbben nyilatkoznak volt tanáraikról s talán az egész iskoláról, s hogy a tanári munkát még az úgynevezett legműveltebb körökben, magas hivatalokban is igen kevésbé szokták vagy tudják értékelni. Pedig hát a lelkünk javát adjuk oda, s nem egyszer a testi-lelki egészségünk feláldozásával is azon vagyunk, hogy a legjobbat, a legtökéletesebbet nyujtsuk. Jutalmat nem várunk, mert fölségesebb jutalom nincs annál a tudatnál, hogy alkothatunk, teremthetünk, amikor abból a gyenge 9—10 éves gyermekből nyolcz éven át okos, értelmes, erkölcsös embert nevelhetünk, aki majdan tovább folytathatja s tökéletesítheti a mi munkánkat a köz javára. Ugyan kinek van a világon ennél szebb feladata? Megelégszünk mi avval, ha nagy feladatunkat nyugodtan végezhetjük, s csak azt óhajtjuk, de ezt is a köz érdekében, hogy az anyagi ellátás olyan legyen, hogy mind-egyikünk gondoktól menten, szívvel-lélekkel szentelhesse magát a fölséges munkának, s hogy minden tényező ennek a végzésében lelkes segítőtársunk legyen. S mi mindennemű támogatást becsülettel meg-szolgálunk.

S mégis minden becsületes igyekezetünkkel sem tudjuk a két-kedés hangját elnyomni. A személyi okokon kívül bizonyára *a bíráskodásnak van ebben a legnagyobb része*. Jogtalan vagy legalább ilyennek vélt elbánást az emberek nem egykönnyen felejtenek, s hamar készek általánosítani is. Ex uno disce omnes, mondják, velem szemben nem volt valaki — gondolják — igazságos, tehát senkivel sem, s senki sem. S terjed a balhit, gyorsabban természetesen, mint a jó, egyik tovább adja a másiknak, s rövidesen kialakul a közvélemény, hogy rosszak az iskolák, rosszak, igazságtalanok, belátás nélküliek a tanárok.

S hogyan védekezzék ez ellen az iskola? Mint minden betegség. S ha csak a legkisebb kétség merül is fel, döntsünk inkább in melius.

Általában az a balhiedelem van elterjedve, hogy az ifjúság minden munka nélkül, csak úgy könnyű szerrel akar jó jegyhez vagy mondjuk kedvező ítélethez jutni. Nem mondom, hogy sajnos nincsenek ilyenek is, de hála Istennek, sokkal nagyobb azoknak a száma, ségnél első sorban az okot szüntetik meg, úgy itt is az volna a teendő. Vajha el lehetne érni, hogy a tanulók bíraskodás nélkül is tisztán a tudás kedvéért s a saját érdekükben tanulnának! Ha a tudás okos s belátáson alapuló megszerettetésével oda juthatnánk, hogy tanítványaink bíraskodás nélkül is jobban szeretnék a tudományt s az iskolát, mint most, amikor derüre-borura bíraskodunk. Én hiszem, hogy ez majd lehetséges is lesz, ha nem is mindjárt, de később, ha majd az egyes generációkat ilyen szellemben nevelik. Most még vannak nagyon sokan, a kik azt hiszik, hogy ez még igen messze van, mert az emberiség még nem elég érett arra, hogy ösztökélés nélkül csupán a maga jó kedvéből dolgozzék. Ösztökélni kell — mondják — a tanulásra akár büntetéssel, akár pedig mint a vadakat, akiknek a hiúságát értéktelen csecsebecsékkal legyezgetik. Buktatás kell, vagy nagy betűkkel kell a jelesek nevét az értesítőben szedni, hadd kapjon kedvet a többi is, különben a tanulók a kényelemre velük született hajlandóságuknál fogva semmit sem fognak dolgozni.

Önámítás, semmi egyéb! A buktatás inkább csak a kedvüket szegi, a számok pedig felkeltik bennök a lappangó irigységet. A szeretetből gyűlölködés támad, a barátság foszladozóban van, a lelkekbe beférkőzik a bizalmatlanság egymás iránt, a bírónak legtisztább szándékát is félremagyarázzák, minden szava s tette mögött részrehajlást, elfogultságot, pártoskodást sejtene, s a helyett hogy örülnének egymás örömének s osztoznának egymás bánatában, irigykednek a másakra, ha öröm éri, s kárörvendve mosolyognak, ha bajba kerül. S ez a kegyetlen állapot nemcsak az iskola négy fala közé szorítkozik, hanem igen sok esetben még az életbe is elkíséri őket, a vége pedig az, hogy akik életük egy jó részét együtt töltötték, kint az életben vagy alig, vagy sehogysem ismerik egymást. Akiknek igaz, őszinte jóbarátoknak kellene lenniök, azok úgy néznek egymásra, mintha sohasem látták volna egymást, büszkék, hidegek, dolyfősek, igen kicsinyesek s alantjárók.

S így a rideg számok miatt már az iskolában kezdődik az egymás közti küzdelem, amely később az életben rangért, hatalomért vagy akár csak egy darab száraz kenyérért folyik rettenetes hévvel s

amelyben sokszor erkölcs, emberség, kötelesség, tisztesség mind sutba kerülnek s talán éppen azok részéről, akik azokat legtöbbször hordják az ajkukon.

Nem elég, hogy a felnőtt korban végig kell küzdeni ezt a nagy harcot, amelyet még alig kerülhetett el valaki s nem kerülheti ki most sem, s amely talán sohasem fog megszűnhetni, anélkül, hogy a világ kereke meg ne akadna, vagy vissza ne fordulna, már a gyermekkorban is előre vesse az árnyékát, hogy minden idealismus s a gyermekkor minden bája kivesszenek?

De ha már ennek a bírálkozásnak meg kell esnie, legalább ne legyen a tanár folyton folyvást csak bíró. Hadd lehessen nevelő is, tanító is! A mostani folytonos bírálkozás helyett legyen elég — addig, a míg egy jobb korban majd véglegesen megszűnhet —, évenként egyszer vagy legfeljebb kétszer. Hiszen a szülők úgyszólván érdeklődnek — legalább itt a fővárosban s hihető, hogy a vidéken is — gyermekök sorsa iránt, s mindig megtudhatják, ha baj van. Ha pedig nem törődnek a gyermekök sorsával, s nem lehet őket rászoktatni, hogy benézzenek az iskolába s kérdezősködjének néha-néha a gyermekök felől, akkor még mindig lehet őket hivatalosan is tudósítani.

Azután pedig ha egy egész évi munkát kell megítélni, ne tartsa magát mindenki csálhatatlannak, hanem hallgassa meg a más véleményét is. Sok szem többet lát, s a mikor bírálkozásra kerül a sor, ne a kicsinyes, apró részletek döntsenek, hanem az egész gyermekről nyert kép legyen az irányadó. Hiszen természetes, hogy mindenki a maga tárgyát szereti a legjobban, de vegye figyelembe, hogy neki csak egy-két tárggyal van dolga, annak a gyermeknek pedig csak az iskolában néha tízfélélet kell tanulnia, nem is szólva arról, hogy az iskolán kívül is még hányféle, sokszor nagyon is fontos s üdvös dologgal kell foglalkoznia. S ha ezt meggondoljuk, mindjárt más lesz a bírálkozás eredménye, a mely azért hatásában semmi esetre sem lesz hátrányosabb, mintha apró-cseprő dolgoknak a tudásától tesszük függővé valakinek a sorsát. Hiszen a részletek idővel úgyszólván elmosódnak a legtöbbször, s csakis az általános marad meg.

*

Évek óta tanulmányozom az értesítőket, s valahányszor a sok jeles vagy jó közt a többtől elütő s nagyon feltűnő jegyet látok, én a legtöbb esetben a dolog mögött csak kicsinyességet látok. Mert ha több tanárnál tud valaki jó eredményt felmutatni, nehéz elgondolni, hogy éppen csak annál az egynél ne tudott volna. Hiszen el tudom én képzelni, hogy akadhat valaki, aki egy tárggyal kevésbé foglal-

kozik, ámbár annak az okát is meg lehet találni, s nem mindig a gyermekben, de hogy sok olyan legyen, aki csak abban az egy tárgyban nem olyan, mint a többiben, az már bajosan képzelhető, s kell, hogy komoly gondolkodásra készítessen. S csodálatos, hogy ezek a feltűnő eltérések igen sokszor az olyan tárgyaknál találhatók, a melyeket a gyermekek szívesebben tanulnak. Igazán különös, hogy ha valaki kedvvel tanulja a latint vagy a számtant, miért ne tenné ugyanazt a földrajzzal, a történettel vagy a természetrajzzal.

Ha pedig a hiba a gyermekek kívűl van, például nincs kézi ügyessége, s nem tud olyan jól rajzolni, de van nagy akarata a hiányokat pótolni, s az elméleti részt sem hanyagolja el, minek annak a kedvét szegni!

De éppen úgy feltűnik nekem az a fukarság, a mellyel némelek a jelesekkel bánnak. Nem akarom őket azzal gyanúsítani, hogy azok közé tartoznak, a kiktől azt tartja a monda, hogy jeleseknek csak magukat tartják, a tanuló pedig legfeljebb csak jó lehet. Ha az egész nem egyéb is tréfánál, mindenesetre feltűnő, hogy ilyen balhit elterjedhet. A valóság pedig csakugyan az, hogy vannak nagyon népes osztályok, a melyekben egy-egy tárgynál hiába keresük a jelest, pedig az se többet se kevesebbet nem jelentene, mint éppen csak azt, hogy *a tanár a tanulót a korának s szellemi képességének megfelelőleg előirányzott anyagra jól meg tudta tanítani*, nem pedig azt, hogy a gyermek talán valami csoda dolgot tud, hanem találunk helyette annál több elégtelent, pedig talán éppen alsó osztályokról van szó, a melyekben a tanítás az illető tárgyakban éppen csak hogy megkezdődött, s talán éppen az anyanyelvben, a mikor magyar tanár magyarul beszélni jól tudó gyermeket tanított, nem pedig idegen ajkút, akinél viszont erre kellett volna tekintettel lenni. Így azután perszenéz dolog a tudományt és az iskolát megszerettetni!

S hányszor cáfol rá az iskola ítéletére nem is az élet — pedig az igen-igen sokszor megteszi — de már sokszor maga az iskola! Hányszor esik meg, hogy ismétlődő tanuló, aki nem betegség miatt maradt el, mindenből jelest kap, s bizony nehezen képzelhető, hogy lehetett csakugyan olyan nagy ok, a miért az ilyen mindenesetre értelmes tanulónak egy évet kellett veszítenie, a mikor úgy is elég sokáig tart, a míg az ember a maga kenyerét megkeresheti.

De rácáfol az iskola a maga ítéletére másképen is. A mint változik a tanár, változik sokszor az eredmény is. Ugyanaz a tanuló ugyanabban a tárgyban egészen más eredményt mutat más-más tanárnál. Sőt sokszor ugyanaz a tanár is máskép bírálja meg ugyanazt a feleletet, ha más a testi, lelki állapota. Arra pedig igen sok eset

van, hogy iskolaváltozásnál a gyermek is úgy megváltozik, mintha kicserélték volna.

Az sem ritka eset, hogy a javító vizsgálaton egy tárgyból elégtelen tanuló elveszti az évet. Kegyetlenség ez, s magam tudok rá esetet, hogy az így visszautasított tanulóknak az egész életét tönkre tették.

Elsoroltam néhány feltűnőbb dolgot, s talán kelleténél tovább is foglalkoztam a valóságban semmit, de mégis sokat mondom, ma még a tanulók sorsát eldöntő számokkal.

Végtelen sok bajnak az okozói ezek, de hát még megvannak, s mint meglévő rosszal számolnunk kell velök. De hiszem, hogy egyszer mégis csak eltűnnek a semmiségbe, a hová valók,

*

A mikor évekkel ezelőtt az érettségi vizsgának mint fölösleges, káros s nem éppen erkölcsös intézménynek a törlését indítványoztam, magam is azt hittem, hogy ez még csak a nagyon távol jövő zenéje lehet, a melynek még az első hangjait sem fogom meghallhatni. Hiszen velem szemben a szigorítást, a niveau emelését sürgették a tanügyi férfiak közül igen sokan, ami sajnos nem azt jelentette volna, hogy intenzívebben tanítsunk, hanem hogy minél többet utasítsunk el, azaz buktassunk meg.

S néhány évre rá a szomszédban már azt kérdezi a közoktatási miniszter komoly emberektől, hogy az érettségi vizsgálat ellen elhangzott panaszok után fentartassék-e ez az intézmény? S voltak a kik a teljes törlését óhajtották, a kik pedig még a fentartását kívánták, ezt jórésztben nem azért tették, mintha azt igazán szükségesnek tartották volna, hanem «mert a szomszédban — Németországban — is meg van», kezdjék előbb azok, hiszen tőlük kaptuk ajándékba. Azt azonban egyhangulag kimondották, hogy a mostani formájában semmi esetre se maradjon meg. S a hangulat hatása alatt a miniszter néhány hétre rá kibocsátotta az új szabályzatot, amely intézkedéseivel anynyira megváltoztatta a régi intézményt, hogy alig lehet rá ismerni, az egészen átvonuló rendkívül emberséges szellem pedig mintha csak azt látszanék mondani, hogy el akartam ezt az intézményt törölni, de még nem lehetett egészen, azonban mindenesetre az első legfontosabb lépést megtettem. A másodikat már utódaimra hagyom.

S ugyancsak pár hétre ezután gr. Apponyi Albert, a kinek a szava nagy súlylyal esik a latba, a képviselőházban az érettségire vonatkozólag így nyilatkozott: Censeo esse delendam.

S mint a hogy várakozáson felül hamar intézkedtek Ausztriá-

ban az érettségi dolgában, oly hamar követte ezt az osztályozásra vonatkozó okos rendelet is.

Talán most már nálunk is sorra kerül ez a két kérdés. Miniszterünk európai látóköri ember, tapasztalatai igen nagyok s bőségesek, fenti szavai pedig azt mutatják, hogy nem tévovázó, hanem tisztán látja a dolgokat. Alapos tehát a reményünk, hogy ezt a két kérdést behatóbb figyelmére méltatva megfelelő intézkedéseket is tesz.

S mint a hogy odaát nem félnek attól, hogy most már a tanulók semmit sem fognak dolgozni, úgy nekünk sem kellene ettől tartanunk. Sokkal jobb az a fiatalság, mint a milyenek tartják, s bizony bizony sokszor jobb az öregeknél is. Tükör ő, a melybe csak bele kell néznie az öregek társadalmának, s magát látja meg benne.

Dolgozni fog akkor is, ha nem fogják folytonosan jegyekkel rémítgetni. Mert a dologtalanság csak ideig-óraig kedves, s jól esik utána a munka. Hányan mondják, hogy alig várják a szünidő végét, a mikor ismét dolgozhatnak. S különben is talán alig-alig van olyan, aki azt hallaná otthon, hogy dolog nélkül is lehet boldogulni, a legtöbb bizony azt látja s hallja, hogy az élet nehéz küzdelem, a melyben hamar elbukik a dologtalan, s még a dolgozni akaróknak is nagy munkájukba kerül, hogy a nagy versenyben becsülettel megállják a helyöket. Dolgozni fog tehát ő is, mint a hogy dolgozik az apja is meg a környezete is. S ha majd azt látja, hogy az iskolai munkával nem bír megbirkózni, a legtöbbje idejében, már a negyedik után, oda megy, a hol inkább neki való munkát talál, kereskedelmi vagy ipariskolába vagy más pályára. S hogy ez csakugyan úgy van, mutatja az, hogy az utóbbi években valóságos secessiók vannak a negyedik osztály után, a melyben részt vesznek még a jobbak közül is sokan, s csak az a szomorú dolog, hogy a mikor folyton az ipari pálya hasznát emlegetik nekik, s ők a tanácsot megfogadva ipariskolába akarnak menni, akkor Budapest egyetlen ipariskolájába igen sok nehézség leküzdése után lehet csak bejutni, már a kinek lehet, a többi pedig, a kinek a boldogulása elé mesterséges akadályok is gördülnek, mehet máshova vagy iparkodhatik az egyetemre, a hova talán semmi kedve sincsen, mert tudja, hogy ha évekig tartó küzdelem után végre célt is ér, akkor van csak a kezdet legkezdetén, pedig akkor már olyan korban van, a mikor mások már biztos megélhetésről gondoskodtak.

Tanulni fognak a sok bíraskodás nélkül is, s legalább kevesebb lesz az alkalom a kölcsönös bizalmatlanságra. Mert az van bőven. Egy budapesti tanár egy alkalommal megmutatott nekem egy levelet, a melyet egyik volt tanítványa, aki vidéken élő mérnök, intézett

hozzá. Az illető hálásan emlékezik meg arról a sok jóról, a mit volt tanára részéről tapasztalt, de — teszi hozzá — N. volt tanáromnak még a halálos ágyamon sem fogom megbocsátani, a mit ellenem vétett. Ezeket a szörnyű szavakat olvastam abban a levélben.

Milyen akárcsak vélt igazságtalanság lehetett az, a mely ezeket a szavakat a tollára adta! Hiszen az illető már meglett ember s nem gyermek, szép társadalmi állásban van, s a mint maga írta, gondok nélkül is él, az idő is, a mely sok fájó sebet meggyógyít, már rohamosan elhaladt azóta, s mégis ily szavakra fakad! Manet alta mente repostum iudicium professorum, mélyen a szív legelrejtettebb zúgába férkőzik a tanárok ítélete s a felette érzett keserűség ilyen kegyetlen szavakban talál kifejezést. Az általánosítás pedig hamar meg van.

Ha bíraskodunk, legyünk nagyon óvatosak! Nem kegyet osztogatunk mi, hanem igazságot szolgáltatunk, ami annyit tesz, hogy joggal elvárhatja tőlünk mindenki, hogy olyan ítéletet mondunk róla, amilyenre rászolgált, ha úgy mint a másik bíró is teszi, mi is minden körülményre figyelemmel voltunk. Ne gondoljuk, hogy nem nagy baj az, hogy jelest vagy jót adtunk-e. Talán igaz, de hát a míg sok minden függ attól a számtól, tandíjmentesség, ösztöndíj s sok más, s a míg az a szám igazságszolgáltatás akar lenni, bizony nem mindegy. S ha nem találjuk el a kellő ítéletet, talán többet árthatunk, mintha a másik két feladatunkat nem végeztük pontosan, mert azokban a hiányokat még később is lehet valahogy önszorgalommal pótolni, de az a seb, a melyet a lelken ütöttek, nehezen heged be.

Panaszokat lehet hallani, hogy a tanári munkát nem becsülik meg eléggé. Én hiszem, hogy ha a három nehéz feladatunkat lelkiismeretesen végeztük, akkor jóra való, okos társadalomban a megbecsülés nem maradhat el. Ha pedig még sincs meg, akkor az a társadalom csak olyan tanárokat érdemel, a milyen ő maga, de akkor azután ne is panaszkodjék.

HÉBER BERNÁT.

A KÖZÉPISKOLAI ÉNEKTANÍTÁS.

(Első közlemény.)

Egyetlen tantárgynak sincs olyan változatos élettörténete, mint az éneknek. Mivel ez alkalommal különösen gyakorlati cél lebeg előttem, e fényesen kezdődő és hanyatlásban végződő történetnek minden nevezetesebb pontjára nem terjeszkedhetem ki; futólag azonban meg kell említenem a legnevezetesebb fordulókat, mert csak így tűnik ki az a mélység, ahonnan most ki szeretnénk jutni.